Олег Проців

МИСЛИВСТВО У КОСІВСЬКОМУ ПОВІТІ КІНЦЯ ХІХ- ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Розглядаються економічні, політичні, правові, гуманітарні особливості ведення мисливства у Косівському повіті.

Ключові слова: мисливство, браконьєрство, Косів, Галичина, Гуцульщина.

Мисливство на відміну від землеробства мало на Гуцульщині набагато більше значення. Як вказував путівник по Гуцульщині від 1933 року, «до сільського господарства гуцули не мають ані відповідних умов, ані любові. Широко розповсюджено в гуцулів є повір'я, що займатися землеробством є гріх. Лише тепер, головним чином у північній частині Гуцульщини поступово гуцули починають займатись оранкою грунту, причому застосовуючи різноманітні чародійські практики, щоб відвернути від себе «зло». Найголовнішим зайняттям гуцулів є: випасання худоби, риболовство та мисливство. Гірська природа і велика чисельність звірини спричинилась до того, що гуцули почали займатись не тільки пошуком у мисливстві поживи, але і для оборони перед ведмедем, вовком, риссю» [1].

Про стан розвитку мисливства у Косівському повіті можна дізнатись із чисельних згадок самих мисливців, які виходили із соціально вищих прошарків населення і вважали для себе за честь не лише вполювати гарний мисливський трофей, але також написати мисливські мемуари.

Починаючи з початку ХХ ст. зустрічаємо досить ґрунтовні розвідки щодо мисливства на Косівщині. Відомий український історик Іван Крип'якевич вказував, що звірину у Карпатських лісах джерела XVIст. нічого не згадують, бо пани туди не запускалися на великі лови; звірина жила вільно або полювали на неї місцеві верховинці»[2].

Заслуговує на увагу також стаття Людкевича представника Галицького мисливського товариства від Косівського повіту який він описав у мисливському часописі у 1905 році, що кліматичні і географічні умови Косівського повіту для дичини є корисними. Косівський повіт становить зі східної сторони низину на якій знаходяться такі села як Черганівка, Старий Косів, Смодна, Кути, Старі Кути, Кобаки і Рожнів, середину повіту займає підгір'я (Москалівна, Город, Пустинь, Микитинець, Шешори). Гірську частину становлять Соколівка, Річка, Яворів, Космач, Уторопи, а далеко в горах мають Ясенів, Жаб'є і Гринява. Хоча й умови для дичини є ідеальними, але їх стан в низині та передгірській частині є дуже поганий, а їх стан у горах не вивчено. Великі масиви заселяють гуцули, які є нищівниками дичини, і через них чисельність дичини неможливо збільшити. Вони народжуються браконьєрами, бо набирається браконьєрського досвіду від батька та діда.

Гуцул у високих горах, перебуваючи від половини весни і до половини осені на полонині, живиться м'ясом добутої дичини, і немає хто його перевірити, так як він знаходиться за декілька десятків кілометрів від владних кабінетів. Також браконьєрство поширене і у нижній частині повіту. Вертаючись із Заболотова, вночі я чув багато пострілів на селянських полях, де відстрілювали зайців і то на дуже великій площі. Для того щоб подолати браконьєрство, тут не вистачить інавіть армії охоронців. Боротьба із браконьєрством у нас не дає жодних результатів. Щоб подолати браконьєрство необхідно контролювати продавців дичини, організовувати часто ревізії їх будинків. Потрібно проводити пропаганду серед населення щоб воно не купувало дичину без відповідних сертифікатів походження, хоча важко вимагати від наших домогосподарок виконання вимог мисливського закону. Також необхідно контролювати торгівців зброєю, щоб вони не продавали зброю та порох гуцулам. Іншим чинником, який негативно впливає на мисливство, - це виконання гмінного полювання, коли самі орендарі права полювання не дотримуються вимог мисливського закону.

Необхідно до боротьби із браконьєрством підключити жандармерію, так як лісова та мисливська охорона є малочисельна. Мисливська спілка орендує право полювання на гмінних землях шістьох сіл: Пістиня, Микитинця, Вербівця, Косова, Смодного і Тюдова за 300 крон, тоді як в попередніх роках сума оренди становила 50 крон. Якщо сюди дорахувати оплату мисливським охоронцям, за сертифікати та мисливські квитки, то загальна вартіть утримання мисливства становить 400 крон» [3].

Практично не розходиться з характеристикою Івана Людкевича думка Раймонда Шольза – довголітнього керівника державних лісів у Жаб'єму, який у 1938 р., характеризуючи мисливство у Косівському повіті, писав: «Жаб'євська Гуцульщина є екзотичним місцем. У поведінці місцевих людей велику роль відіграє клімат, природа. Вони роблять із гуцула замкнену у собі людину, маломовну. Гуцули відкриваються лише тим людям, яких вони люблять.

Гуцул, що пасе худобу, косить траву на далеких полонинах, працює лісорубом у лісі, нарешті зимує в селі, все своє життя зустрічає диких тварин і ця обставина робить із нього мисливця. А коли йому у руки потрапляє зброя і він має мисливську жилку, то стає ворогом дичини, причому полює у будь-який час і стріляє все, що йому попаде на мушку. Багато гуцулів має власні полонини, які зареєстровані як власні мисливські господарства. Коли гуцули сходять з полонин, а в горах панує тишина перед риковищем, у цей час вирушають гуцули із капканами на вовків, рисів і ведмедів. Така ситуація спричинила до значного зменшення чисельності ведмедів та рисі у Чорногорі. Часто у горах можна почути браконьєрські постріли. Я чув багато оповідань, коли гуцули вихвалялись що один мисливець самостійно добув більш як тридцять ведмедів. Тому у цих умовах створити заповідник дичини це є утопія. Але, порівнюючи теперішній стан дичини і тим що існував за Австро-Угорської монархії, потрібно сказати, що він є кількісно і якісно ліпшим. Випадки браконьєрства на оленів є щоразу рідшими, завдяки мисливській та лісовій охороні, яка є матеріально зацікавлена. Інша справа є із ведмедем та риссю, яких гуцули добувають, так як вони полюють на їхню худобу, а гуцули не отримують за це відшкодування[4]. Як бачимо вести мисливське господарство заїзджим панам було дуже важко, зважаючи на природні особливості Карпат та звичаєві норми гуцулів, які вважали що все що є у природі можна користуватись, воно є власністю всіх людей[5].

Гуцули навіть більше поважали своїх панів, які вели мисливське господарство. Зокрема, схвальні відгуки у пресі похвалою вказували, що граф Баворовський взірцево веде мисливське господарство на Гуцульщині[6]. Полювання у Косівському повіті дозволялось власнику мисливського господарства орендарю мисливських ревірів та його гостям або особам, які викупили право полювання на певний вид дичини. Так Дирекція державних лісів у Львові продавала право відстрілу карпатських оленів, розміщуючи оголошення у пресі. Слід відмітити, що у Гриняві та Явірнику право полювання продавалось дешевше (за 250 злотих) тоді як у Поляниці, Ілемні, Суходілі, Ясеню, Яремче, Яблониці, Ворохті, Шешорах по 400 злотих[7]. Можна припустити що дешевше полювання у цих над лісництвах продавалось через складні природні умови та віддаленість від доріг.

Для організації полювання у Карпатах залучались також туристичні організації. Зокрема, у 1936 році туристична компанія «Орбіс» спільно з дирекцією державних лісів у Львові організовувала у Карпатах мисливські тури [8].

Для лобіювання інтересів мисливства Галицьке мисливське товариство призначало з числа членів товариства, які проживали на даній території, своїх делегатів. У 1930 році делегатом від Галицького мисливського товариства у Косівському повіті був Едвард Лісовський[9].

Слід сказати, що з 1876 року у всіх країнах Австро-Угорської імперії велась докладна статистика добутої дичини. У Галичині вона велась у розрізі староств. Таблиця № 1

Також статистика добутої дичини велась не лише у розрізі повітів, але також у розрізі надлісництв у державних лісах. Як подає статистика добутої дичини у державних лісах Галичини у період між 1878 по 1887 роках, по Косівському повіті було добуто 88 гол кабана, одного оленя та 539 козуль. Детальніше інформація подається у табл.иці № 2.

Починаючи з XX століття велась статистика не лише добутої дичини, але й також її чисельності. Зокрема, у 1938 році у Станіславівському воєводстві постійно перебуває 102 ведмеді, при чому лише у Косівському повіті нараховувалось 23 особини [10].

Серед 15358 кабанів, які нараховувались у Польщі у 1937 році, у Станіславівському воєводстві їх було 2101 особина, а у Косівському повіті їх обліковувалось 210 голів [11].

За твердженнями тогочасних мисливців, низька чисельність оленів у Карпатах пояснюється відсутністю кормової бази, і «лише з вирубкою лісів зруби поросли малиною та ожиною, в Карпатах з'явились олені» [12]. Як згадував у своєму101 рефераті у 1932 році Рудольф Вацик, який був підготовлений «Якщо Польщу прирівняти до великої мисливської спільноти, то найяскравіше у ній буде вирізнятись багатством, якістю і різноманітністю фауна Східних Карпат» [13]. Один із найзнаменитіших мисливців Європи князь Ліхтенштейн після проведених

трьох мисливських експедицій до Африки і Індії сказав, що «найбільше цінує красоту риковища в Карпатах, навіть більше ніж ричання левів і тигрів в Африці та Індії» [14].

До початку війни до Карпат з'їзджались знать та аристократии, і не одні наші мисливські трофеї прикрашали палаци Європи. Адже на сході Гуцульщини береги обидвох Черемошів розташовувались державні ліси Гриняви і Явірника, фундації Жаб'єго і Космача, в яких водився олень, ведмідь, глухар. Дальше по Чорногорі є дуже багато рисі. Орендовані карпатські мисливські угіддя належали до високогірної частини серед яких надлісництва Гринява, Явірник, Делятин, Яремче, Микуличин, Татарів, Ворохта, Надвірна, Зелена, Рафайлів, Ясень, Ілемня, Суходіл, Мізунь, Солотвино Мізунське.

Загальна площа державних лісів Станіславівського воєводства становила 196003 га. З цієї площі було здано в оренду 127.846 га. 14.858 га площі були надані Міністерству сільського господарства Польщі. Самі надлісництва вели мисливське господарства на площі 53299 га.

У Косівському повіті надлісництва Гринява і Явірник мали площу 27467га, з яких надано в оренду 10458га, і як репрезентаційну територію вилучено 9364 га. У власному управлінні залишилось 7645 га. На цій площі знаходилось 80 оленів, 20 ведмедів, 70 кабанів, 450 глухарів, 2500 рябчиків, 55 вовків, 18 рисів, 5 диких котів.

В загальному на території державної дирекції лісів Станіславівського воєводства на 196 тис. га. нараховується 1300 оленів, 59 ведмедів, 471 кабан, 715 глухарів, 185 тетеруків, 5600 рябчиків, а з хижаків - 92 вовки, 37 рисів, 19 диких котів[15].

Велику шкоду мисливству завдавало та завдає браконьєрство. Слід критично підійти до чисельності добутих тварин, так як велику кількість добували незаконним способом. На думку А. Осендовського, у Карпатах було сильно розвинуте браконьєрство, бо «Гуцул – браконьєр, вистежений охоронцями, який під час сутички іноді ще й застрелив охоронця, не мав іншого виходу, як зі зброєю в руках йти в гори. Однак з часом, коли лісовий і мисливський закон в Карпатах почав точно виконуватись, ніби пітьма зникли з Бескидів звичайні опришки. Знають лише видатного опришка Довбуша, який ходив по Чорногірських хребтах» [16].

Як тяжко боротись з браконьєрством писав Роман Яримович у своїй книжці «Гуцульськими плаями»: «Там та боротьба є тяжкою, бо чигунством займаються люди всіх прошарків населення, а у деяких - чигунство стає шкідливою звичкою» [17].

Траплялись випадки вбивств мисливських охоронців. Так, зокрема, 8 червня 1928 року було знайдено тіло Дмитра Максимюка, члена Карпатського мисливського товариства, якого підступно вбито в лісах Явірнянського надлісництва біля ріки Чорний Черемош.

Описується також своєрідні курйозні браконьєрські рекорди. Так у Гриняві один гуцул добув 50 голів ведмедя і збився із рахунку. [18,19]

Часопис «Ловець» - друкований орган Галицького мисливського товариства у статті «З риковища» писав: «На Чорному Черемоші полонини заселили гуцули, які пасуть овець та худоби і вони є джерелом браконьєрства. Це є ревіри гмінної спілки у Жаб'єму, фундації Скарбека, і графа Баворовського. З браконьєрством у горах є дуже тяжко боротись по причині розпорошення по горах хат гуцулів. Тому їх є дуже важко контролювати. Державна поліції не дуже хоче наглядати за браконьєрством. З іншої сторони, мисливські ревіри не є в тих руках, в яких повинні бути. Коли перед війною мисливський ревір належав родині члени якої займали високі адміністративні пости, тоді поліція добре охороняла, щоб їх не звільнили. Інші мисливські господарства мали багаті люди, які добре платили мисливським охоронцям і вони показували добрі результати.» [20].

Під час Другої Світової війни лише один мисливець добув 360 оленів. А Пігачук з с. Бережниці, займаючись браконьєрством, «скупив маєтки за впольовану дичину» [21].

Слід зазначити, що навіть звичайне полювання після Першої світової війни було небезпечним заняттям, так як по горах, а особливо по Чорногорі ходило дуже багато банд[22].

Однією із основних складових, яка визначає ефективність мисливства, є його пропаганда для отримання позитивного іміджу у суспільстві з метою відстоювання інтересів галузі. До широкомасштабних пропагандистських заходів про роль мисливства в економіці та соціальному розвитку країни належали випуск друкованої продукції (журналів, плакатів, книжок), проведення конкурсів, а найбільший резонанс мала організація виставок в галузі мисливства та рибальства, яка була започаткована наприкінці XIX віку.

Хоча людство у цивілізаційному розвитку пішло далеко вперед, але на жаль пріоритетом на даний час залишаються для мисливців не добуті мисливські трофеї, а вага добутої тварини. Мисливські господарства взагалі не заробляють кошти від реалізації мисливських трофеїв. Як

свідчать статті мисливської періодики початку XXст. мисливці наперебій вихвалялись власними мисливськими здобутками, а мисливська громадськість надавала вищу оцінку тим господарствам, де були добуті якісніші мисливські трофеї. Зокрема, у 1935р. на риковищі у Гриняві інженером Тадеушом Марцінкевичом були добуті як вказувалось у «Ловцю» найліпші роги оленя (двадцятка) [23].

Всього у 1935 році у мисливських угіддях Львівської дирекції державних лісів нараховувалось 600 самців оленів, які рикали. В результаті полювань було добуто 67 голів. (в результаті мисливського полювання 62 голови, а при селекційному полюванні - 5 голів). До кращих відносились і трофеї, добуті у Косівському повіті: роги двадцятка, добута у Гриняві інженером Марцінкевичем, та чотирнадцятка, добута також доктором В. Мадієвським. Вага даних рогів складала від 7 до 11 кілограмів[24].

У 1933 році у Жаб'єму князь Казимир Чарторийський добув чотирнадцятку, на Балясинах (над Черемошем), також Станішевський – чотирнадцяту, а у Космачі доктор Бріх – дванадцяту [25].

На мисливській виставці у Варшаві 1934 року з нагоди зібрання Міжнародного мисливського конгресу золотою медаллю був нагороджений мисливський трофей у номінації «Роги карпатських оленів», добутий графом Казимиром Чарторийським у селі Жаб′є у мисливських угіддях Богуслава Лонгхампса. Слід відмітити, що через тодішню економічну кризу дуже велика кількість мисливських трофеїв, добутих у Карпатах, не взяла участі у виставці через відсутність коштів на пересилку[26].

На наступній виставці мисливських трофеїв, яка відбулась у Львові 5-30 вересня 1936 року з нагоди шістдесятиріччя утворення Галицького мисливського товариства (з 1920 року - Малопольське мисливське товариство) більш повно були представлені мисливські трофеї, добуті у Косівському повіті. Зокрема, роги оленя, добуті у Гриняві Тадеушом Марцінкевичем у 1935 році були визнані як одні із найгарніших експонатів на виставці. Срібні медалі були присвоєні тринадцятьом виставленим трофеям, що мали не менш як 180 балів. Серед них трофейні роги оленя 189,302 бали, добуті 3.10.1935 року в державному надлісництві Гринява. Їх власник був інженер Тадеуш Марцінкевич; роги оленя (185.610 бали) добуті 22.09.1934 року на території державних лісів в Явірнику, мисливцем бароном Оттоном фон Брукманом, роги оленя 181.437 балів отримав трофей добутий 29.09.1933 у мисливських угіддях фундації Скарбека у Чивчині, власник трофею доктор Богуслав Лонгхампс. Бронзові медалі від 170 балів були присуджені за вісім трофеїв серед них трофейні роги на 179.362 бали, добуті 24.09.1926 року у Жаб'є мисливцем Збігневом Віньярським у мисливських угіддях фундації Скарбека - на 177.485 бали був оцінений трофей добутий 28.09.1929 року під горою Попадя, ревір Жаб'є, мисливські угіддя фундація Скарбувка, мисливцем Людомиром Цєенським. Серед козулячих рогів також було оцінено на 143.525 бали трофей, який було добуто 10.08.1935 року, ревір Чивчин мисливцем інженером Оскаром Фрісером [27].

На мисливській виставці у Берліні (1937) А. Чарторийський представив добутий у 1934 році трофей рогів оленя, який був оцінений на 216,4 бали та отримав першу нагороду. Третю нагороду отримав трофей добутий у Шибеному Е. Баранським в 1925 році. Детальніше про участь трофеїв, добутих у Косівському повіті, представлено у таблиці №3[28].

Узагальнюючи викладене слід відзначити, що на ведення мисливства у Косівському повіті великий вплив мали звичаєві норми, при яких дичина вважалась власністю особи, що її добула. Через дану особливість було надзвичайно важко вести раціонально мисливське господарство. Мисливство у досліджуваний період мало більше значення але місцевого населення, ніж у даний час, тобто: добувалось набагато більше дичини для харчування. Виходячи із цих особливостей, які проявляються і до нашого часу, необхідно надавати у користування мисливські угіддя місцевому населенню.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1.Krótki przewodnik po Huculszczyznie od Hnitesy po Rogoze. – Warszawa: Główna księgarnia wojskowa, 1933. – s.30.
2.Історія української культури/ під заг.ред. Івана Крип'якевича. – Київ: Либідь, 1994. – С.86-88.
3.Ludkiewicz J. Sprawozdanie delegatów / Jan Ludkiewicz //Łowiec. – 1905. – № 23. – s.273-274.
4.Scholz R. Na tematy Żabiowskie / Rajmund Scholz //Łowiec. – 1938. – № 3-4. – s. 28-29.
5.Гуцульщина: історико – етнографічне дослідження . – Київ: Наукова думка, 1987р. – с.232-233.
6.Z rykowiska//Łowiec – 1924. – № 12. – s.182.

7.Ogłoszenie//Łowiec – 1933. – № 17. – s.204.
8.W Karpaty//Łowiec. – 1936. – № 5. – s. 77.
9.Poradnik kalendarz myśliwski na1930 rok / pod red. Ejsmonda J. – rok III. – Warszawa: Skład glówny, 1930. – S 203.
10.Godyń Z. Rozmieszczenie niektórych zwierząt łownych w Polsce / Zygmunt Godyń //Łowiec. – 1939. – № 9-10. – s. 79-80.
11.Pilawski S. Rozmieszczenie dzika w Polsce/ Stanisław Pilawski //Łowiec. – 1938. – № 1-2. – s. 9-11.
12.Ankieta w sprawie Karpat Wschodnich/Oprac. Orłowicz M. I Lenartowicz S. – Warszawa: Nakładem Ministerstwa robót publicznych, 1932. – s.185.
13.Ankieta w sprawie Karpat Wschodnich/Oprac. Orłowicz M. I Lenartowicz S. – Warszawa: Nakładem Ministerstwa robót publicznych, 1932. – s.189.
14.Ankieta w sprawie Karpat Wschodnich/Oprac. Orłowicz M. I Lenartowicz S. – Warszawa: Nakładem Ministerstwa robót publicznych, 1932. – s.200.
15.Ankieta w sprawie Karpat Wschodnich/Oprac. Orłowicz M. I Lenartowicz S. – Warszawa: Nakładem Ministerstwa robót publicznych, 1932. – s.180-205.
16.Ossendowski A. Karpaty I Podkarpacie. – Poznań: Wydawnictwo Polskie R. Wegnera, 1939. – s. 222.
17.Яримович Р. Гуцульськими плаями: Оповідання, нариси, спомини.- Буффало: Гуцульщина, 1993. – С.67.
18.Starzeński A. Rekordy/ Adam Starzeński //Łowiec. – 1936. – № 6. – s. 94.
19.Burzyński W. O niedżwiedziu Wschodnich Karpat / Władysław Burzyński. – Kraków, 1931. – S. 9.
20.Z rykowiska//Łowiec – 1924. – № 12. – s.181.
21.Зеленчук Я.І. Українознавчо – історична реконструкція етносоціальної системи Гуцульщини**:** Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 09.00.12; - Захищена 28.12.2007 ; Затв.21.04.2008 – К., 2008. - …с.: іл.. – Бібліогр.: с 227.
22.//Łowiec. – 1936. – № 7. – s. 125.
23.Mniszek A. Z Karpat / Albert Mniszek///Łowiec. – 1935. – № 13. – s. 157-158.
24.Rykowisko w 1935r. w lasach państwowych//Łowiec. – 1935. – № 13. – s. 158-160
25.Z Karpat//Łowiec – 1933. – № 20. – s.236.
26.III pokaz trofeów łowieckich w Warszawie//Łowiec. – 1934. – № 13-14. – s. 101-105.
27.Klasyfikacja eksponatów//Łowiec. – 1936. – № 10. – s. 176-182.
28.Polski jeleń na międzynarodowej wystawie łowieckiej w Berlinie//Łowiec. – 1938. – № 3-4. – s. 36-37.
29.Wykaz zwierzyny, ubitej w ciągu roku 1887 //Łowiec. – 1888. - № 8. – s.134.
30.Wykaz zwierzyny, ubitej w ciągu r. 1888 zestawiony na podstawie dat urzędowych przez G.Lettnera, radcę lasowego //Łowiec. – 1889. – № 7. – s. 110.
31.Statystyka ubitej zwierzyny //Łowiec – 1900. – № 3. – s.37.
32.Wykaz ubitej zwierzyny w r.1900 //Łowiec – 1903. – № 13. – s.150.
33.Statystyka ubitej zwierzyny //Łowiec – 1903. – № 14. – s.162.
34.Wykaz zwierzyny ubitej w lasach kameralnych w Galicyi w dziesięciolecіu 1878 do 1887, wraz z wykazem zwiezostanu w tych lasach z końcem roku 1887, zestawione przez c.k. dyrekcyę lwowską domen i lasów//Łowiec. – 1888. - № 4. – s.69

HUNTING IN KOSIV COUNTY FROM THE END OF 19TH- TILL BEGINNING OF THE 20TH CENTURIES

O.R.PROTSIV

It was considered economic, political, law and humanitarian peculiarities of the transaction the hunting in Kosiv county.

Key words: hunting, poaching, Kosiv, Galicia, Huzulschyna

Роль природоохоронних установ у збереженні біорозмаїття, етнокультурної спадщини та збалансованому розвитку територій : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю НПП “Гуцульщина”, 18-19 трав. 2012 р. – Косів, 2012. – С. 345 – 349.